

Kdy bude vyhlášena chráněná krajinná oblast Soutok?

Pavel Pešout, Stanislav Koukal

Ve všech expertních analýzách prováděných v posledních třiceti letech byla oblast Podluží a nivy Dyje pod Novými Mlýny označena jako nejvyšší priorita pro doplnění soustavy velkoplošných chráněných území. Význam oblasti kromě zařazení do evropské soustavy chráněných území potvrzuje prohlášení biosférické rezervace Dolní Morava v roce 2003 (rozšířením dřívější

biosférické rezervace Pálava, existující od r. 1986). Na území také zasahují dva mokřady mezinárodního významu, významné části jsou předmětem nejvyšší památkové ochrany. I přes národní a celoevropský význam jsou však dosud prostřednictvím zvláště chráněných území zajištěna pouhá dvě procenta výměry této mimořádně hodnotné krajiny.

Východ slunce na Černých loukách. Foto Jan Miklín

Unikátní dědictví

Soutok, komplex lužních lesů, luk a vodních toků a ploch v nivách Dyje od vodního díla Nové Mlýny a Moravy od Hodonína, leží v nejnižší části Dolnomoravského úvalu. Je součástí Vídeňské pánve s mocnou sedimentární výplní. Převážnou část široké nivy Moravy a Dyje pokrývají čtvrtohorní písčitohlinité sedimenty, místy nesouvisle překryté navátými písky vystupujícími na povrch v podobě tzv. hrudů. Celé území je protkáno hustou sítí přirozených meandrujících toků, slepých a odstavených stálých a periodicky protékanych ramen, kanálů a tůní. Nejvýznamnější toky jsou Dyje a Morava, významnou část území pak odvodňuje říčka Kyjovka. Oblast je součástí panonského termofytika. Z největší části jsou v území zastoupeny jilmové jasaniny v komplexu s topolovou jasinou, které spoluutváří jeden z největších komplexů tvrdého luhu v Evropě. Na přeplavovaných biotopech zejména kolem toků jsou fragmentárně vyvinuté vrbotopolové luhy, na mírně vyvýšených místech dubohabřiny. Významné plochy luhu byly po odlesnění nahrazeny přírodovědně cennými aluviálními loukami, dříve přepásanými, s ikonickými soliterními stáletými duby. Na vyšší nezaplavovaná místa a hrudy je vázána reliktní xerothermní vegetace. Soutok představuje v rámci ČR nejreprezentativnější ukázkou živočišných společenstev vázaných na všechny biotopy údolních niv velkých řek. Jsou zde vyvinuta unikátní rybí společenstva, území je mimořádně cenné z hlediska výskytu obojživelníků. Mnoho kriticky ohrožených druhů hmyzu a ptáků zde má nejpočetnější a často jediné populace v rámci celé ČR.

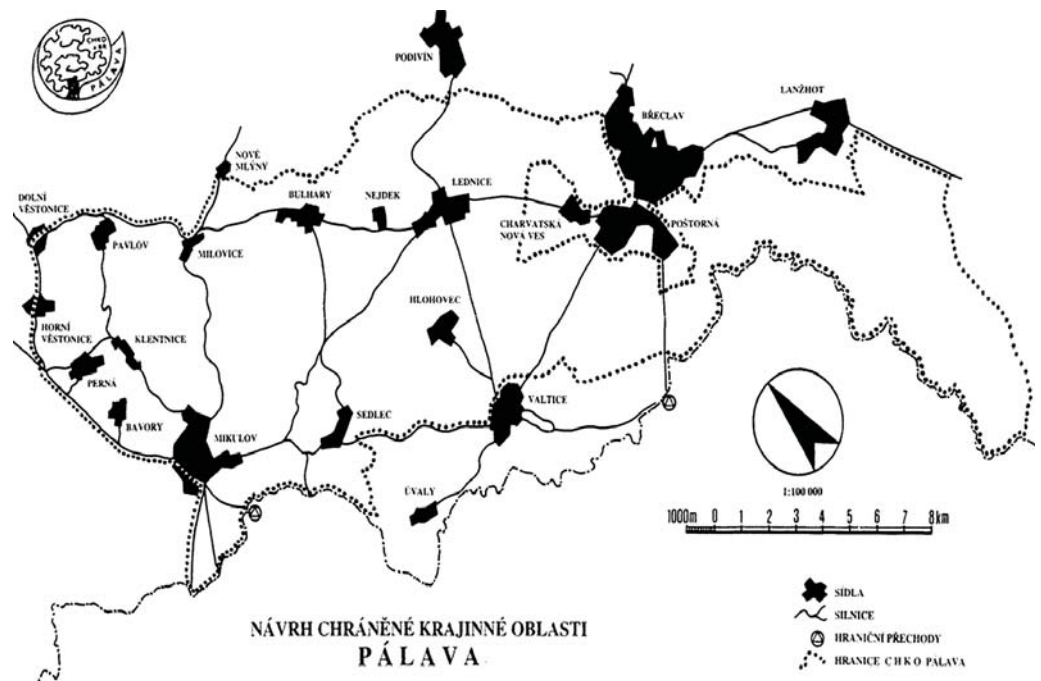
Soutok však představuje nejen krajinu s unikátními přírodními hodnotami, ale také krajinu mimořádných kulturních hodnot, od staroslovanských sídlišť (Kuča a kol. 2020) až po obecně známé památky komponované krajiny Lednicko-valtického areálu.

75 let snah o ochranu

Návrh na ochranu lužních lesů na soutoku Moravy a Dyje jako „*krajinářsky chráněné oblasti*“ obsahuje již Šmardův soupis přírodních rezervací na Moravě (Šmarda 1948). V roce 1949 byla v Podluží vymezena dvě nevelká území a vyhlášena jako tzv. „*úplné rezervace*“, dnes národní přírodní rezervace (NPR) Ranšpurk a NPR Cahnov-Soutok, chránící fragmenty starého samovolně se vyvíjejícího lužního lesa.

Jarní záplava česneku medvědího v tvrdém luhu u Břeclavi. Foto Jan Miklín

Obr. č. 1 Vymezení navrhované CHKO Pálava z r. 1992 zahrnující oblast Lednicko-valtického areálu a část lužních lesů jižně od Lanžhotu (Matuška 1993).

Snahy o velkoplošnou ochranu oblasti se oživily až v 70. letech před vyhlášením CHKO Pálava a znovu v 80. letech v souvislosti s přípravou biosférické rezervace. Společenské změny po roce 1989 přinesly zpřístupnění hraničního pásma a znovu i úvahy nad formou velkoplošné ochrany komplexu lužních lesů a luk v oblasti

soutoku Moravy a Dyje. Zpočátku bylo pod záštitou Světového fondu na ochranu přírody diskutováno vyhlášení trilaterálního národního parku. Nakonec byl v roce 1992 připraven návrh nařízení vlády o ochraně části území na soutoku Moravy a Dyje prostřednictvím rozšíření CHKO Pálava, který Ministerstvo životního prostředí

rozeslalo k připomínkám obcím, vlastníkům a dalším partnerům v dotčeném území (Matuška 1993). Tento první návrh ochrany formou CHKO obsahoval celé území Lednicko-valtického areálu a jen část komplexu lužních lesů a nivních luk jižně od Lanžhota (viz obr. 1). Významně se tak vymezení CHKO přibližovalo Šmardovu

návrhu „*krajinářsky chráněné oblasti*“ z r. 1948. Nařízení však nakonec nebylo ministerstvem na vládu předloženo (Matuška 2016).

V letech 1995–1997 proběhlo vyhodnocení celé soustavy CHKO v České republice z hlediska reprezentativnosti a bylo podkladem pro *Strat-*

tegie rozvoje chráněných krajinných oblastí (Pelc a kol. 1997). Byl sledován překryv CHKO s biocentry evropského a nadregionálního významu, s biosférickými rezervacemi a územími Ramsarské úmluvy. Důležitým výstupem byla analýza ve vztahu k vymezení bioregionů, fytogeografickému a vegetačně geografickému členění. Výsledkem byl návrh na doplnění soustavy o přibližně dvě procenta území ČR. Doporučení se promítla do *Státního programu ochrany přírody a krajiny ČR* (Mičoch, Hošek, Pelc eds. 1998), který mezi prioritní úkoly mj. zařadil právě vyhlášení CHKO v oblasti soutoku Moravy a Dyje. Po schválení Státního programu ochrany přírody a krajiny a Státní politiky životního prostředí ČR (1999) byla Strategie rozvoje chráněných krajinných oblastí aktualizována. Vznikl tak *Program rozvoje chráněných krajinných oblastí* (Pelc a kol. 2000), který kromě dvou jmenovaných strategických dokumentů zohlednil mj. *Strategii regionálního rozvoje ČR* (1999) a samozřejmě nové poznatky. I v tomto programu se mezi prioritami objevila ochrana Soutoku.

V dalším období probíhalo více dílčích hodnocení soustavy velkoplošných chráněných území. V letech 2003–2004 se uskutečnil „*Projekt komplexního vyhodnocení stávající soustavy CHKO a potenciálu krajiny České republiky z hlediska možného dalšího územního rozvoje v chráněných krajinných oblastech ČR*“. Cílem projektu bylo vyhodnotit stávající soustavu CHKO z hlediska unikátnosti, reprezentativnosti, zastoupení krajinných typů ČR, dochovanosti krajinného rázu, podílu přirozených a přírodě blízkých ekosystémů, zachovalosti přírodního stavu území a rekreačního potenciálu a dále s ohledem na evropskou ekologickou síť (ECONET). Druhým cílem projektu bylo shromáždění a vyhodnocení potenciálu krajiny ČR z hlediska zajištění ochrany jednotlivých typů krajinných celků a zpracování návrhu dobudování soustavy CHKO. Bylo vymezeno 23 do té doby nechráněných krajinných celků na území ČR a byly zhodnoceny jejich přírodní a kulturní hodnoty (podle shodné metodiky užitě i pro hodnocení CHKO). K doplnění do soustavy CHKO byly vybrány pouze dva krajinné celky s evropským významem, především „Dolní Pomoraví“ (Bínová a kol. 2004).

Druhý pokus o vyhlášení CHKO

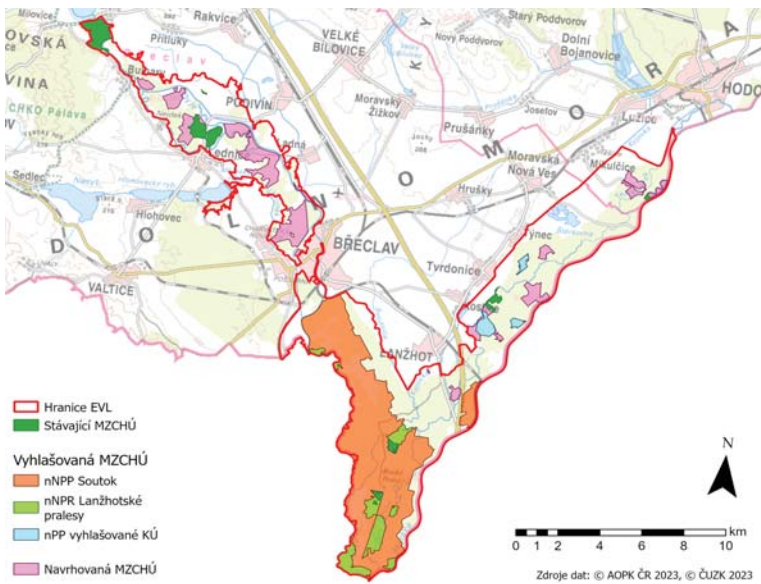
Nový impuls pro vyhlášení CHKO přišel s vytvořením soustavy Natura 2000 a vyhlášením dvou rozsáhlých EVL (Soutok-Podluží, 9713 ha a EVL Niva Dyje, 3249 ha) a ptačích oblastí v roce

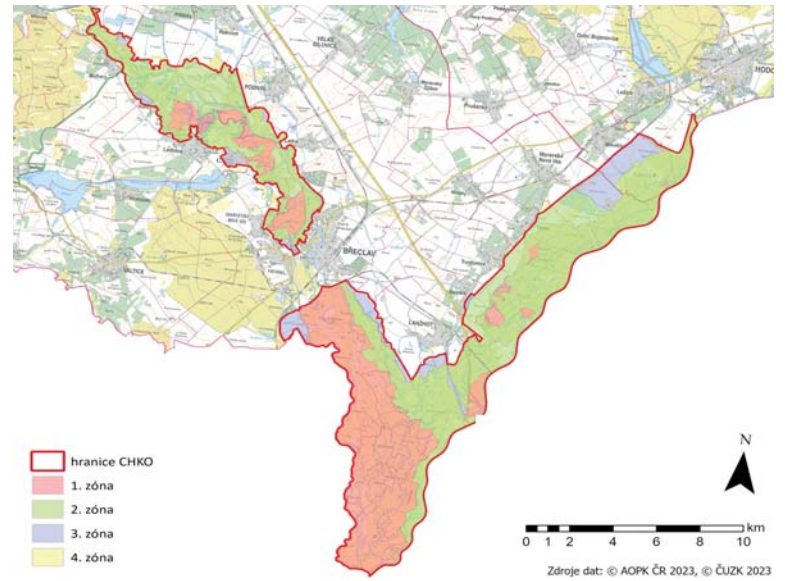
Jedním z atraktivních druhů rostlin lužních lesů Soutoku je bledule letní. Foto archiv AOPK

Čolek podunajský vyskytující se v tůňích v oblasti soutoku Moravy a Dyje je jedním z nevzácnějších a nejohroženějších druhů obojživelníků ČR. Foto Zdeněk Mačát

Obr. 2 Navrhovaná maloplošná zvláště chráněná území v EVL Niva Dyje a EVL Soutok-Podluží.

Obr. 3 Vymezení CHKO Soutok a zonace podle návrhu AOPK ČR z r. 2022.

2005. V nařízení vlády č. 132/2005 Sb. se pro zajištění ochrany obou EVL předpokládalo budoucí vyhlášení CHKO. V roce 2008 AOPK ČR na základě zadání MŽP zpracovala materiál „Priority vyhlášení velkoplošných zvláště chráněných území obecně a ve vztahu k soustavě Natura 2000“, který rozpracoval návrhy vyhlášení několika nových chráněných krajinných oblastí. Mezi tři území s nejvyšší mírou naléhavosti vyhlášení, s vysokou přírodní a krajinnou hodnotou, kde evropsky významné lokality pokrývají 60–90 % jejich plochy, byla zařazena „Dolní Morava“, mimochodem poprvé s názvem CHKO Soutok (Pešout 2010). Následně AOPK ČR připravila kompletní podklad pro vyhlášení (vč. návrhu plánu péče) nové CHKO vč. sítě maloplošných zvláště chráněných území (Slavík, Horal, Matuška, Dort 2009a, b).

Některými subjekty odmítajícími CHKO však byla v regionu vedena negativní kampaň založená na zavádějících, až mylných informacích o dopadu vzniku CHKO na život místních obyvatel a prosperitu regionu. Důsledkem kampaně bylo zastavení přípravy CHKO ještě před zahájením vlastního vyhlášovacího procesu.

Hledání alternativ ochrany

Bylo třeba najít jiné formy, jak ochranu mimořádně cenného území Soutoku zajistit. V prvé řadě byla analyzována možnost využití smluvní ochrany podle § 39 zákona o ochraně přírody a krajiny. Tato cesta se ukázala neprůchodná hned z několika důvodů. Především není reálná v situaci většího počtu vlastníků (smluvních

stran); i když většina území Soutoku je majetkem České republiky, je zde přesto mnoho parcel v soukromém vlastnictví. Dalším důvodem byla potřeba ve smlouvě, resp. v jejích přílohách uvést podrobně popis veškerých ochranných podmínek, zásad péče a potřebných opatření k zajištění předmětů ochrany, a to na dobu neurčitou. Šlo o neuskutečnitelný úkol. Navíc by jakákoli změna oproti smlouvě vyžadovala náročný proces její změny, uzavírání dodatků apod. Nerealizovatelnost smluvní ochrany byla potvrzena

i při konzultaci s krajským úřadem, který by byl případně příslušným orgánem ochrany přírody k jejímu uzavření.

Poslední využitelnou alternativou pro ochranu území se tak stala rozsáhlá soustava maloplošných zvláště chráněných území. V nařízení vlády (č. 318/2013 Sb.) proto byla forma ochrany zdejších evropsky významných lokalit změněna na „částečnou ochranu formou NPR, NPP, PR a PP“ a ministerstvo životního prostředí pověřilo

Krasec dubový patří v oblasti Soutoku k nejvýznamnějším zástupcům hmyzu. Foto Jiří Klváček

Lužní vodoteče v oblasti Sekulské Moravy. Foto Jan Miklín

v r. 2012 AOPK ČR zpracováním návrhu (viz obr. 2), který byl v následujících letech projednáván s Krajským úřadem Jihomoravského kraje a partnery v regionu. AOPK ČR byly následně vypracovány záměry na vyhlášení a návrhy plánů péče pro NPR Lanžhotské pralesy a NPP Soutok. Obě zvláště chráněná území byla navržena tak, aby pokryla nejcennější oblasti výskytu chráněných fenoménů této lužní oblasti a z hlediska zajištění vhodného managementu se vhodně doplňovala. V říjnu 2019 byl ministerstvem oznámen záměr na vyhlášení NPR a posléze v březnu 2020 pak záměr na vyhlášení NPP (viz box). Na začátku roku 2023 bylo projednání těchto záměrů ukončeno. V rámci procesu vyhlášení se MŽP zabývalo vypořádáním námitek několika dotčených subjektů, přičemž poslední rozhodnutí o jejich vypořádání nabylo právní moci 10. března. Nyní se připravují samotné vyhlášky MŽP o zřízení obou zvláště chráněných území, jejichž součástí je i přesné

vymezení souřadnic definujících hraniční body, které jsou aktuálně geodeticky zaměřovány. Kromě toho Jihomoravský kraj připravuje k vyhlášení přírodní památky Saufang (21,3 ha), Týnecké fleky (24,7 ha) a Kostická čista (64,8 ha). Soustava maloplošných chráněných území, byť relativně rozsáhlá, však není oproti variantě CHKO optimálním řešením pro ochranu natolik rozsáhlého území. Významná část evropsky významných lokalit by zůstala pouze v tzv. „základní ochraně“ a odborná správa území by nebyla ucelená z důvodu rozdělení mezi několik orgánů ochrany přírody.

Do třetice všeho dobrého (?)

Programové prohlášení Vlády ČR z ledna 2022 obsahuje záměr zajistit ochranu Soutoku vyhlášením národního parku. Po zhodnocení možných variant ochrany a s ohledem na hrozbu zhoršování stavu předmětů ochrany obou EVL

v oblasti Soutoku rozhodlo MŽP v červnu 2022, že nejvhodnější bude znovu usilovat o vyhlášení CHKO, a uložilo AOPK ČR zpracovat aktuální podklad pro zřízení CHKO.

Nový návrh vymezení CHKO Soutok byl AOPK ČR připraven tak, aby co nejvíce respektoval dřívější připomínky obcí a dalších partnerů v regionu (viz obr. 3). Navrhovaná CHKO o celkové ploše přibližně 12 470 ha zahrnuje primárně obě evropsky významné lokality (Niva Dyje a Soutok-Podluží) s menší redukcí o plochy zastavěné či jinak v mezidobí exploatované (rezerva pro silniční obchvat Břeclavi, drobné plochy u Bulhar, Lednice atd.). V navrženém území se nenachází žádné sídlo ani trvale obydlený objekt v soukromém vlastnictví. Péče by měla být odstupňována podle zón, přičemž nejvyšší první a druhá zóna je navrhována prakticky pouze na lesních pozemcích, nivních loukách a přírodních vodních plochách.

MŽP v březnu 2023 pověřilo AOPK ČR předjednáním návrhu CHKO vč. vymezení, zonace a bližších ochranných podmínek. Aktuálně probíhají jednání se samosprávami, významnými vlastníky a hospodáři, spolky, dotčenými státními institucemi a dalšími partnery v území. Cílem je finalizovat návrh před odevzdáním MŽP, které plánuje proces vyhlášení CHKO zahájit ještě v letošním roce, a také shromáždit podklady pro plán péče. Protože nastavení vhodného vztahu mezi ekonomickým využíváním území a ochranou přírodního a kulturního dědictví ve spolupráci s municipalitami a hospodáři je tou největší výzvou a úkolem připravované CHKO. Příznivou skutečností je převažující státní vlastnictví v území, a tedy lepší možnost zajištění odborného lesnického obhospodařování porostů zachovávající a rozvíjející přírodní hodnoty území a obnovení vodního režimu potřebného k uchování komplexu lužních lesů. Oblast Podluží a Lednicko-valtického areálu je významně turisticky zatížena, usměrnění návštěvníků a dohodnutí pravidel pro další rozvoj šetrné turistiky a rekreace je druhým neméně důležitým bodem k diskusi se všemi partnery v regionu.

Z mnoha dosavadních jednání je zjevné, že všem zúčastněným jde o uchování Soutoku jako krajiny s mimořádnou koncentrací přírodního a kulturního dědictví pro další generace. I když jsou občas stále patrné dozvuky negativní kampaně odpůrců CHKO z roku 2008 v podobě až absurdních obav, většina připomínek během

NPR LANŽHOTSKE PRALESY byla navržena v osmi oddělených částech na rozloze 430 ha. Režim této NPR byl stanoven především bezzásahový (jedná se o lesní lokalitu, kde probíhají či jsou nastartovány přírodní procesy), do území jsou zahrnuty také stávající NPR Ranšpurk a NPR Cahnov-Soutok, které jsou samovolnému vývoji ponechány dlouhodobě, avšak na rozloze pouhých celkem 35 ha. Předměty ochrany navrhované NPR jsou ekosystémy lužních lesů a dubohabřin, vodních toků i stojatých vod, porosty vysokých ostřic a zaplavovaných luk. Dlouhodobým cílem by zde mělo být zachování biotopu panonského tvrdého a měkkého luhu a panonských dubohabřin a jejich ponechání přirozenému vývoji a dále zachování doprovodných společenstev kontinentálních zaplavovaných luk, vegetace vysokých ostřic, makrofytní vegetace vodních toků a stojatých vod a vytvoření klidových podmínek pro rozmnožování druhů živočichů na tyto ekosystémy vázaných – lokality jsou důležité také jako hnízdiště dravců a dalších předmětů ochrany ptáčích oblastí Soutok-Tvrdonicko.

NPP SOUTOK, která NPR Lanžhotské pralesy obklopuje, byla navržena na rozloze 3156 ha. Na tomto území se počítá s cíleným obhospodařováním lesů s ohledem na nároky chráněných druhů. Obnova lesních porostů by tak

měla být rozložena na více desetiletí a neměly by být vytvářeny rozsáhlé holiny. Starší zahuštěné porosty by měly být prořezávány a měly by být uvolňovány staré mohutné stromy, aby se zlepšily světlostní podmínky pro kriticky ohrožené druhy vázané na tato stanoviště. Předmětem ochrany jsou lesní, vodní i nelesní ekosystémy, z druhů jmenujme například tesaříka obrovského (*Cerambyx cerdo*), roháče obecného (*Lucanus cervus*), krasce dubového (*Eurythya quercus*), piskoře pruhovaného (*Misgurnus fossilis*), kuňku ohnivou (*Bombina bombina*) nebo bleduli letní (*Leucojum aestivum*). Dlouhodobým cílem ochrany je zde zajištění existence tvrdých a měkkých luhů nížinných řek a panonských dubohabřin v takové druhové, věkové a prostorové struktuře, která bude kontinuálně poskytovat podmínky pro existenci druhů vázaných na světlé porosty. V těchto porostech, ale i na loukách musí být také zajištěny podmínky pro druhy vázané na stromové dutiny a odumírající stromy či na pařezy. Dalším cílem by mělo být zachování společenstev luk, zajištění existence významných hnízdišť vzácných či zvláště chráněných ptáků a také zajištění vodního režimu, jež by odpovídal pravidelným přirozeným záplavám, které v minulosti v území NPP probíhaly.

Markéta Černíková

Orel královský hnízdí na Soutoku od roku 1998. V současné době hnízdí na celém území navrhované CHKO až 6 párů.
Foto Vladimír Gahura

předjednávání záměru již vychází z reálných faktů a vede ke konstruktivním debatám o přesném znění bližších ochranných podmínek, vymezení apod. Na zásadním zlepšení vztahu místních obyvatel k záměru vyhlášení CHKO Soutok má zásluhu nejen dostatečné poskytování reálných informací ze strany AOPK ČR, zejména prostřednictvím internetových stránek soutok.nature.cz, ale i aktivity odborné veřejnosti a místních spolků, díky nimž je potřeba ochrany cenného území veřejností více vnímána. K realistickému pohledu na vliv CHKO na život v obcích vedou i návštěvy existujících CHKO, které pro své občany organizují některé dotčené obce nebo Jihomoravský kraj. Věřme, že napotřetí se podaří ochranu tohoto unikátního území zajistit. ■

Seznam literatury najdete na
www.casopis.ochranaprirody.cz